

ТЭМА ХАЛАКОСТУ І СПАЛЕННЫХ ВЁСАК У ТВОРЧАСЦІ СЛАВЯНСКІХ АЎТАРАЎ

У кожнай са славянскіх літаратур адлюстраваліся свае нацыянальныя драмы і балявыя кропкі: у польскай – “вераснёвы шок” ваеннага паражэння краіны, разгром Варшаўскага паўстання, у чэшскай – драма народа, якому здрадзілі саюзнікі, якія прымусілі яго скласці зброю і здацца без бою ворагу, у славацкай – тая ж драма капітуляцыі Чэхаславакіі і перажыванні салдат, якія не жадалі ваяваць супраць рускіх, але закінутых немцамі на Усходні фронт, у харвацкай – пачуццё віны за злачынствы сваіх суайчыннікаў, харвацкіх фашыстаў. Ва ўсходнеславянскіх літаратурах, у прыватнасці ў беларускай, адной з вядучых тэм з’яўляецца тэма жыцця падчас акупацыі. Асобная тэма славянскіх літаратур пра вайну – халакост, асабліва яркія прыклады якой мы можам знайсці ў польскай і беларускай літаратурах. Прычым польская літаратура ўжо ў час вайны адлюстравала трагедыю яўрэйскага народа, як самімі польска-яўрэйскімі паэтамі, якія знаходзіліся ў гета (Яструн, Ян Кот, У. Шленгель, І. Каценельсон), да паэзіі якіх цяжка прымяніць слова “літаратура”, бо яна, хутчэй, “сведчанне жыцця ў момант смерці” [2, с. 764], так і палякамі, напрыклад, Ч. Мілашам (вершы “Самро di Fiori”, “Бедны хрысціянін глядзіць на гета”, дзе паказана “адзіноцтва тых, якія гінуць”, і пачуццё віны, якое адчувае паляк – сведка знішчэння), Т. Сарнецкім. Гэта былі далёка не адзінкавыя выпадкі спачування пакутам яўрэям праз творы-сведчанні аб страшэнным, бесчалавечным часе.

Пасля вайны ў славянскіх літаратурах з’яўляюцца творы, прысвечаныя спаленню вёсак разам з людзьмі. Вядома, што Беларусь мае найбольшую колькасць месц, спаленых разам з жыхарамі, а беларуская вёска Хатынь стала змрочным сімвалам злачынстваў фашысцкіх карнікаў. Трэба адзначыць, што ў беларускай літаратуры гэтая трагічная старонка Вялікай Айчыннай вайны не магла не знайсці сваё адлюстраванне. Аднак праблема заключаецца ў тым, што пісаць пра гэта – невыносна цяжкая справа, таму спіс твораў на гэту

тэму не мог бы быць досыць вялікім. Першым, хто па-мастацку пачаў абвінавачваць зверствы фашыстаў у беларускіх вёсках, быў К. Чорны. Пасля вайны з'явілася вядомая паэма П. Броўкі "Голас сэрца", якая мае аўтабіяграфічную аснову, бо прысвечана спаленай у Асвенціме маці паэта.

Многія творы пра Вялікую Айчынную вайну грунтуюцца на дакументальнай аснове. Унікальная кніга А. Адамовіча, Я. Брыля, У. Калесніка "Я з вогненнай вёскі", якая не мае аналагаў у іншых славянскіх літаратурах, — публіцыстычны дакумент, абвінавачванне фашызму. З ваенных эпізодаў, фактаў, лічбаў, фотаздымкаў, галасоў людзей, якія цудам уратаваліся з агню, складваецца цэласны вобраз трагедыі беларускага народа. Са старонак кнігі паўстаюць бацькі, дзеці, якія выжылі, каб расказаць усяму свету пра здзекі катаў-нелюдзяў, пра адну з самых сумных старонак у гісторыі беларускага народа.

Трагедыя беларускіх вёсак не пакінула абыякавымі не толькі творцаў айчыннай літаратуры, але і братніх славянскіх. Украінскі пісьменнік М. Нагнібеда пасля наведвання Беларусі стварыў паэму "Званы Хатыні". Гэты мастацкі твор стаў яшчэ адной спробай асэнсаваць трагедыю спаленых вёсак. Паэма ўспрымаецца і як паэма-рэквіем, і як паэма-абвінавачванне, і як паэма-напамін: "Клянюся гневам і журбой, / Усім, што ў сэрцы маю: / Былінкай стануся сухой, / Калі позабываю / Хатынь, / Лясную, / Астраўкі. / Як дараваць іх кату!" [1, с. 10].

Паэт адлюстроўвае жывучасць і няўцешнасць болю аб бязвінна загінуўшых, ён разважае аб тым, чаму чалавецтва страціла чалавечы твар і, увогуле, як Бог дапусціў усё тое, што адбылося?: "Вечарэ... / Барвоае волава хмар... / Мне здаецца: / Пажар... / Усё той жа пажар, / Быццам маткі / Пад вогненнай страшнай страхой, / Прыкрываюць, / Галосычы, / Дзетак сабой..." [1, с. 27].

М. Нагнібеда ў сваім творы ўзгадвае пра трагедыю і іншых спаленых вёсак: французскай – Арадур, чэшскай – Лідзіцэ, украінскай – Картэлісы. Сімвалічны вобраз журавоў, птушынага гурту ўспрымаецца ў паэме і як душы памерлых, і як сведкі страшных пажараў: "І счэзнуць птушак цені. / Мо жураўлі паўз Арадур, / Паўз Лідзіцэ ляцелі? / А можа, бачылі з-пад хмар / У стэпе Украіны / Маіх Картэлісаў пажар, / Нявінных сёл руіны" [1, с. 28].

Даследчыкі "ваеннай" літаратуры часта прыводзяць вядомае выказванне нямецкага філосафа Адорна: "Пасля Асвенціма пісаць вершы немагчыма" [2, с. 767]. Сапраўды, калі еўрапейская культура, якая дасягнула ў сваім развіцці неверагодных вышынь, не здолела прадухіліць падзенне чалавецтва, то навошта пісаць вершы? Але гэта толькі адзін бок праўды. Бо сама спроба адлюстраваць у слове тое, што не паддаецца выражэнню словам, сведчыць пра захаванне асобы і невычарпальнасці рэсурсаў чалавечнасці ў чалавеку: "Я іду.../ б'юць расстаяна Хатыні званы – /

Несціханае, смутнае / Рэха вайны. // У душы я нясу // Гнеў і жальбу зямлі,
/ Ўратаванай людзьмі” [1, с. 29].

Літаратура

1. **Нагнібеда, М.** Званы Хатыні // М. Нагнібеда // Паэма. На беларускай, рускай і ўкраінскай мовах. – Мінск: Маст. літаратура, 1973.
2. История литератур западных и южных славян. Том III: Литература конца XIX – первой половины XX века (1890-е годы – 1945 год). – Москва: Индрик, 2001. – 992 с.